

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพศึกษากรณีขนาดการถือครอง ที่ดินไม่เกิน 10 ไร่ต่อครัวเรือน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินและวิธีการบริหารจัดการในพื้นที่เกษตรกรรมขนาดไม่เกิน 10 ไร่เพื่อให้ได้รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพ และศึกษารูปแบบการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ การรวมกลุ่มของเกษตรกร และการจัดการด้านการตลาด เพื่อเสนอแนวทางการสนับสนุนเกษตรกรแบบบูรณาการจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาเฉพาะกรณีเกษตรกรที่มีที่ดินขนาดเล็กไม่เกิน 10 ไร่ในเขตปฏิรูปที่ดินรวม 43 กรณี ที่สามารถดำรงชีพได้ด้วยอาชีพเกษตรกรรม แบ่งเป็นเกษตรกรในภาคเหนือ 10 ราย ภาคกลาง 9 ราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 18 ราย และภาคใต้ 6 ราย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นหลักร่วมกับการจัดเวทีประชุม การสนทนากลุ่มย่อย การสังเกต และการสำรวจ

ผลการศึกษาพบว่าเกษตรกรมีพื้นที่เล็กที่สุด 3 งาน สูงสุด 10 ไร่ ส่วนใหญ่ใช้แรงงานในครัวเรือนในการทำการเกษตร มีแนวคิดพื้นฐานในการพึ่งตนเองและการทำการเกษตรที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายของชนิดพืชแบบพหุสิทธิกรรมเพื่อลดความเสี่ยงด้านการตลาด และการลดต้นทุนการผลิตโดยลดค่าใช้จ่ายสำหรับปุ๋ยเคมี และสารเคมีกำจัดศัตรูพืชด้วยการผลิตสารอินทรีย์ชีวภาพทดแทนสารเคมี รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร จากการศึกษาได้สรุปแบ่ง 2 กลุ่ม คือ เกษตรกรที่มีแปลงเดี่ยวและเกษตรกรที่มีที่ดิน 2 แปลง เกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มแรกคือมีที่ดินแปลงเดี่ยวซึ่งพบว่าการใช้ประโยชน์ที่ดิน 6 รูปแบบหลัก ได้แก่ วนเกษตร เกษตรผสมผสาน เกษตรผสมผสานคันทนาใหญ่ ไร่นาสวนผสม การปลูกพืชหมุนเวียน และเกษตรเชิงเดี่ยว รวมรูปแบบกิจกรรมย่อยทั้งหมด 33 รูปแบบ โดยเกษตรกรให้ความสำคัญกับการ ปลูกผักปลอดสารพิษ แบบผสมผสาน หรือ แบบหมุนเวียน เป็นกิจกรรมสร้างรายได้ โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีที่ดินไม่เกิน 4 ไร่ ซึ่งต้องการรายได้หมุนเวียนเร็ว และสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม จากรูปแบบทั้งหมดพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตรแบบผสมผสานซึ่งมีกิจกรรมในแปลงที่ต่างกันถึง 16 รูปแบบ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพนั้นควรเน้นการทำการเกษตร ตามแนวทางเกษตรยั่งยืน คือ วนเกษตร เกษตรผสมผสาน เกษตรผสมผสานคันทนาใหญ่ ไร่นาสวนผสม รวมถึงรูปแบบพืชหมุนเวียนกรณีการปลูกแบบปลอดสารพิษ เพราะสามารถให้ประโยชน์แก่เกษตรกรได้หลายประการ เช่น รายได้ อาหาร สุขภาพ และสภาพแวดล้อมในแปลงที่ดีขึ้น โดยพบว่าการใช้ที่ดิน อย่างมีประสิทธิภาพนั้นนอกจากจะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะบุคคลและทรัพยากรการผลิต ของเกษตรกรแล้ว ยังขึ้นกับปัจจัยอื่นอีกหลายปัจจัย ได้แก่ ด้านความรู้และทักษะของเกษตรกร รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน การจัดการฟาร์ม กลุ่มและเครือข่ายเกษตรกร การส่งเสริมของภาครัฐ ระบบตลาดและ สถาบันเกษตรกร จากผลการศึกษาดังกล่าวนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการจัดที่ดินและการพัฒนาเกษตรกรในอนาคตใน 2 ประเด็นหลัก คือ (1) รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่าง มีประสิทธิภาพ และ (2) แนวทาง การส่งเสริมการจัดที่ดิน เกษตรกรรมขนาดเล็กอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การพัฒนารายพื้นที่ การส่งเสริมบทบาทกลไกท้องถิ่น การพัฒนาแบบเครือข่ายพหุภาคี และการพัฒนาฐานความรู้และเทคโนโลยี